

Smålands rosor

THOMAS KARLSSON

Bland rosorna finns det för vår del två stöttestenar: att skilja de båda arterna av nyponros (*Rosa canina* och *R. dumalis*) och att skilja luddros (*R. tomentosa*) från hartsros (*R. villosa*). Dessa båda par skiljer man sinsemellan lätt: bladen av luddros/hartsros doftar terpentin när man gnuggar dem, men nyponrosornas blad doftar ingenting. Detta gäller utan undantag. Men i övrigt varierar de fyra arterna oerhört mycket, och inom varje par möter man mellanformer som är svåra att artbestämma.

De vanligaste är nyponrosen *R. dumalis* och hartsros. De andra arterna tycks vara sällsynta i stora delar av landskapet, och de blir därför mycket intressanta att kartlägga. Samla därför alltid belägg av dessa om Du är det minsta tveksam!

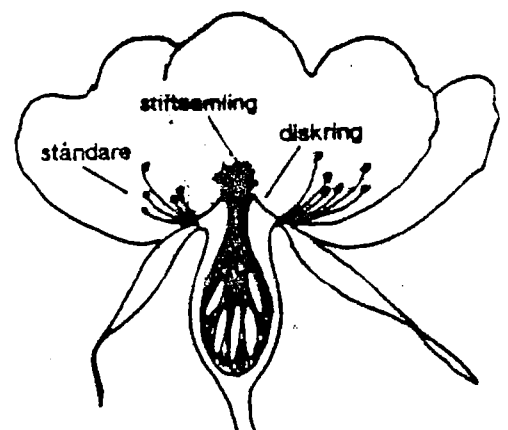
Beläggexemplaren bör hellre samlas i frukt än i blom och får inte bestå av stumpar. Samla 2--3 dm långa grenar med många nypon och blad, och se till att grova grenbitar kommer med. Formen av taggarna måste bedömas på dessa.

Förutom inventeringslistans sju arter har medtagits ett par, som ofta odlas och förvildas. Anteckna dem under *Övriga arter* i listan om Du träffar på dem!

Vissa arter, som finns vilda i en del av Småland uppträder som förvildade i andra delar av landskapet. Det gäller särskilt äppelros och kanelros. När Du rapporterar en ros, som kan ha sitt ursprung i odling, måste Du därför noga ange detta. På de färdiga kartorna kommer vilda och förvildade förekomster att markeras olika.

Glandler syns som små gula eller röda vårtor på bladundersidan och bladtänderna.

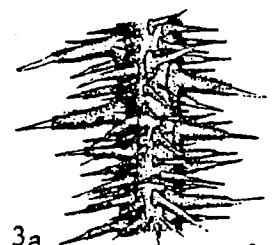
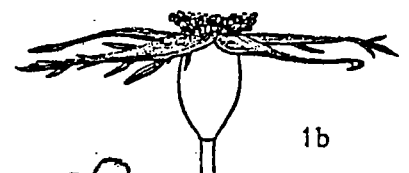
Diskringen är den översta delen av nyponet, som ligger som en ring mellan ståndarnas fästen och hålet där stiften går ut (*stiftkanalen*). Dessa saker syns bra om man klyver nyponet eller gnider bort ståndare och pistiller och tittar rakt uppifrån.

nyponet
sedd uppifrån

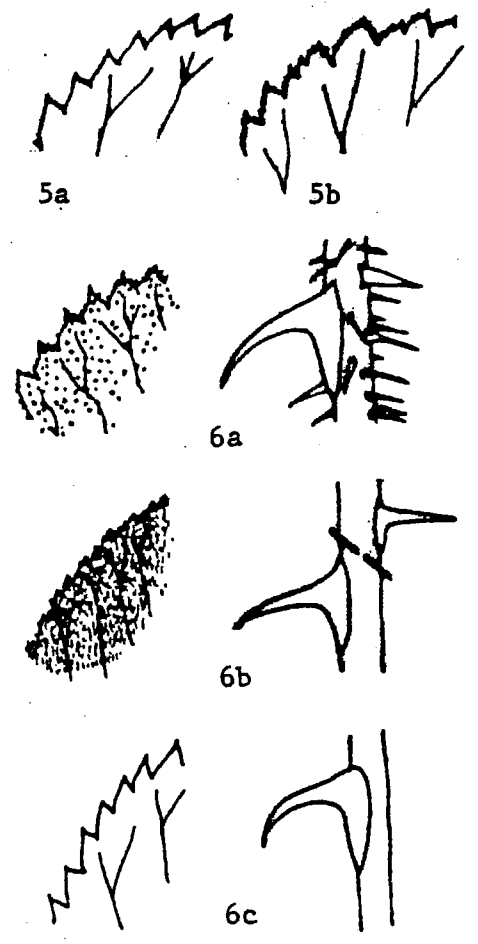
i genomskärning

1a	Alla foderblad hela eller något enstaka med en liten tand i spetsen	2
1b	Två eller tre foderblad flikiga	6
2a	Småblad nästan cirkelrunda, små (5--9 mm breda)	1 <i>Pimpinellros</i>
2b	Småblad mera långsträckta och större ..	3
3a	Unga skott tätt taggiga, småludna mellan taggarna; blommor och nypon mycket stora	4 <i>Vresros</i>
3b	Unga skott glest taggiga, kala; blommor och nypon av normal storlek	4

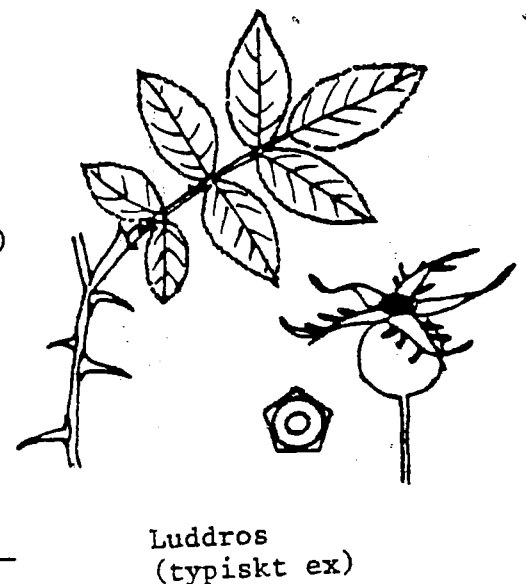
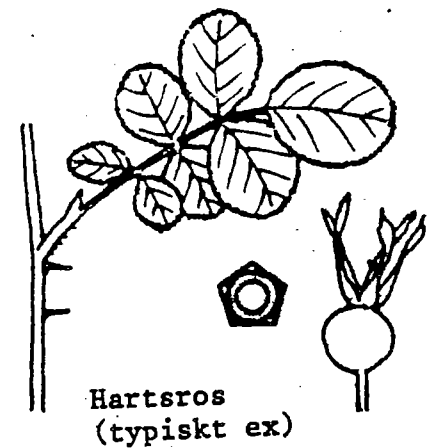

- 4a Blad med rödlila ton, helt kala ... 3 *Daggros*
 4b Blad rent gröna, småhåriga åtminstone undertill 5
 5a Blad enkelt sågade, doftlösa ..... 2 *Kanelros*
 5b Blad dubbelsågade, som friska med doft av terpentin ..... 5 *Hartsros*
 6a Blad som friska med stark doft av äpple, deras undersida tätt klädd med glandler men bara svagt hårig på nerverna; taggar dels klolika, grova, dels raka, små ... 7 *Äppelros*
 6b Blad som friska med doft av terpentin, deras undersida mjukhårig med inblandade glandler; taggar raka eller svagt böjda ..... 5/6 *Hartsros/Luddros*
 6c Blad doftlösa, ofta kala (kan vara mjukhåriga men aldrig tätt glandelklädda); taggar jämnt och ofta kraftigt böjda ..... 8/9 *Nyponros*

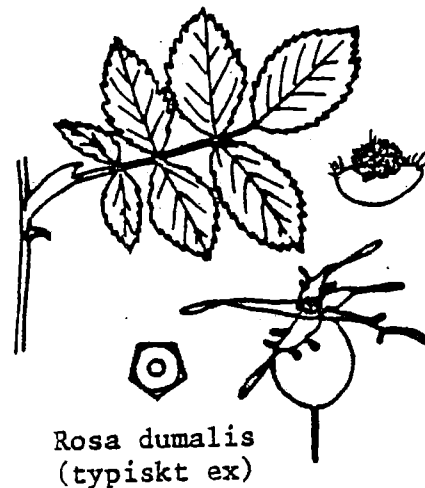
Skillnader mellan typiska buskar av hartsros och luddros. *Enstaka* avvikande egenskaper får tolereras!

Karaktär	Hartsros	Luddros
Höjd	0,5--1 m (ibland högre)	1--2 m
Bladfärg	mörkt grågrön	ljusare grön
Småblad	trubbiga och relativt breda	spetsiga och relativt smala
Taggar	helt raka, ganska små och glesa	svagt böjda, en del kraftiga, ofta tättsittande
Blommor	enstaka eller få tillsammans	2--5 tillsammans
Blomfärg	mycket mörkt rosa	mörkt--ljus rosa
Nyponskaft	kort	långt (som nyponet)
Nypon	mycket mjuka, mogna i augusti	ganska hårda, mogna i september
Foderblad på mogna nypon	hopstående eller snett uppåtriktade	utåtriktade
Stiftkanal	mycket vid (upptar minst 1/2 av disk-ringens diameter)	smalare (upptar ca 1/3 av disk-ringens diameter)

Skillnader mellan typiska buskar av nyponrosorna *Rosa canina* och *R. dumalis*. Enstaka avvikande egenskaper får tolereras!

Karaktär	<i>Rosa dumalis</i>	<i>Rosa canina</i>
Höjd	1--3 m	1,5--4 m
Bladfärg	blågrön	livligt ljusgrön
Småblad	med rundad bas	med kilformig bas
Blomfärg	mörkt rosa	ljust rosa--vita
Nypon	mjuka, sent mogna	stenhårda, mycket sent mogna
Foderblad på mogna nypon	utåtriktade, sitter ofta kvar på vintern	neråtböjda, faller av vid mognaden
Diskring	plan eller svagt välvd	välvd, ofta nästan konisk
Stiftkanal	relativt vid (upp-tar ca 1/3 av disk-ringens diameter)	mycket smal (upp-tar ca 1/4 av disk-ringens diameter)
Stiftsamling	tätt hårig, halvklöt-formig eller nästan platt, fast och hård	oftast gleshårig, hög och lucker genom de olika långa stiften

Rosa dumalis
(typiskt ex)

Rosa canina
(typiskt ex)

1. Pimpinellros, *Rosa pimpinellifolia*. En låg, ofta inte mer än halvmeterhög buske, som bildar vidsträckta snår genom krypande jordstammar. Stammen är tätt klädd med raka taggar. Blommor ganska små, oftast gräddvita (ibland fyllda, ljusröda). Nypon små, svartbruna.

Odlad och länge kvarstående på ödegårdar och torpställen. I vissa trakter en vanlig och karakteristisk ödatorpsväxt.

2. Kanelros, *Rosa majalis*. Meterhög, snårbildande genom krypande jordstammar. Stammarna kommer upp enstaka, inte i grupper som hos andra vildrosor. Bark kanelbrun. Taggar raka, mycket täta men små på stammens nedersta del (skäggstubb!), på stammens övre del glesa, oftast två och två vid varje blad. Blommor varmt och djupt röda (annan färg än hos andra vildrosor!).

Håll utkik efter denna intressanta ros! Det är en nordlig art, som har sin sydgräns i Småland (sydligast vid Växjö och Nybrö, gamla fynd). Hos oss är den sällsynt och förekommer i helt annan terräng än andra vildrosor, nämligen i fuktig, örtrik skogsmark längs sjö- och åstränder. På sådana ställen blommor den sparsamt, men är ändå lätt att känna igen på 'skäggstubben' nertill.

Arten är dessutom en av de vanligaste ödatorpsrosorna. Det är då oftast en form med ljusa, fyllda blommor (den kallas bukettros, *R. majalis* var. *foecundissima*), men även enkelblommiga former har odlats.

3. Daggros, *Rosa glauca* (*R. rubrifolia*). Omedelbart igenkänd på bladverkets egendomliga rödlila färgton. Högväxt (upp till 3 m). Taggar mycket få, små, raka. Blommor mörkt rosa. Nyponen är lysande korallröda, och foderbladen är mycket långa och smala samt uppåtriktade.

Vägar och annan kulturmark, självspridd från odling, men oftast enstaka; inte vanlig.

4. Vresros, *Rosa rugosa*. Beståndsbildande med jordstammar: varje exemplar bildar ofta ett cirkelrunt snår, som med åren dör bort i mitten så att det bildas en 'häxring'. Stammarna är mycket tätt taggiga, och de grövsta taggarna är ludna. Småbladen är stora, rynkiga och på ovansidan blanka. Blommorna är mycket stora (6--8 cm i diameter), röda eller ibland vita. Nyponen är stora, plattade och mjuka.

Ursprungligen odlad och planteras ännu mycket. Sedan 1930-talet är den på stark spridning på sandiga havsstränder och har blivit en pest i många landskap. I Småland är den rapporterad från stränder i trakten av Västervik och Oskarshamn.

En mycket närstående art heter kamtjatkaros, *R. kantschatica*. Den har lite mindre blommor (4--6 cm), smalare och slätare småblad och har mindre tätt håriga kvistar och taggar. Den har använts som ympunderlag för ädlare rosor och påträffas därför någon gång vid ödegårdar.

5. Hartsros, *Rosa villosa*. Karakteristisk genom att den är låg, har mörkt grågröna blad och mörka blommor, som slår ut något tidigare än släktingarnas.

Hartsrosen är troligen den vanligaste vildrosen i Småland. Det är underarten *mollis* som är den vildväxande. Underarten *villosa*, plommonros, är en gammal kulturyväxt, som nu är nästan helt försvunnen. Den har större blad och stora, mycket tätt glandelborstiga nypon som mognar sent.

6. Luddros, *Rosa tomentosa* (*R. sherardii*). Högre och med mer bågböjda grenar än hartsrosen; blommorna är oftast ljusare än hos denna.

Ej sällsynt i delar av Kalmar län (vanlig längs kusten), sällsynt eller saknas i inlandet. Att döma av förekomster på gamla boplatser har den odlats.

7. Äppelros, *Rosa rubiginosa*. Denna art upptäcker man genom den starka, friska äppeldoften, som känns på många meters håll. Ingen annan småländsk ros har bladen sträva av tättsittande glandler (det är de som sänder ut doften). Blandningen av grova och fina taggar är också karakteristisk, men på vissa skott finns bara den ena sorten. Högväxt (1--3 m), med livligt ljusgrönt bladverk och mörkt rosa blommor.

Äppelrosen är utan tvekan vild åtminstone längs kusten vid och söder om Kalmar, där den uppträder på betesmark långt från bebyggelse. Men den odlas också och man finner den därför någon gång på ödegårdar.

8. Nyponros, *Rosa dumalis*. Högväxt, blågrön, mörkblommig. Blad kala eller håriga.

Jämte hartsrosen är detta den vanligaste vildrosen i Småland, och den förekommer troligen i alla delar av landskapet.

9. Nyponros, *Rosa canina*. Mycket högväxt, livligt ljusgrön, ljusblommig. Bladen är oftast kala, men kan vara håriga.

Rosa canina är vanlig endast i kusttrakterna; i inlandet är den sällsyntare än *R. dumalis* och saknas troligen i vissa delar av landskapet.

Slutligen ska nämnas en art, som är mycket nära besläktad med *R. canina* men som bör betraktas som skild, även om den inte tas upp i t ex Lids flora. Det är flikros, *Rosa obtusifolia*. Man kan säga att det är en mycket extrem *R. canina*, men foderbladen är mycket starkt flikiga, taggarna är nästan cirkelformigt kloböjda, och bladens skaft och nerver har både hår och glesa glandler.

Flikrosen anges i litteraturen förekomma sällsynt längs kusten upp till norra Småland. Några aktuella lokaler har dock inte ännu blivit kända för projektet. Den anges vara ganska vanlig längs delar av Blekinges kust.

Den som vill lära sig mer om rosor hänvisas till en utmärkt översikt av Örjan Nilsson i tidskriften *Botaniska Notiser* för 1967. Där ges (engelskspråkiga) beskrivningar samt teckningar av de flesta arterna. Figurerna i denna nyckel har lånats därifrån.
